

ARGIRUS KIRÁLYFI KERTJE.

Legújabbán *Csura* Miklós foglalkozott Gyergyeyi (Gergei? Gyergyai?) Albertnek »egy Aigirus nevű királyfiról és tündér szűz leányról« írt históriájával (a gyulai gimnázium 1910/11. évi értesítőjében, 13—44. l.) s végül összeállította a mondára vonatkozó forrásmunkák jegyzékét is. Azt hiszi, hogy Gyergyeyi 1624—1636 közt írta meg széphistóriáját s külön fejezetben (29—35. l.) foglalkozik annak eredetével. A költő maga mondja, hogy a mit a tündérországról bőséggel olvasott, azt olasz krónikából fordította meg, de — mint korábban mások is tették — nem fogadja el azt a véleményt, hogy ezt a krónikát a Leombruno-féle mesék közt lehetne keresni. Hódít az a nézet, hogy »Argirus őshazája a színes Kelet buja költészetében van. Onnan vándorolt át Európába s hozzánk valamely latin krónika hozhatta«.

En azt hiszem, hogy Alboin és Rosamunda története, a langobárdok és gepidák összeköttetése játszott bele valamiképen a monda kialakulásába és hogy a monda forrását a langobárd regekörben, Lombardiában kellene keresni. Ennek bizonyosságára ide írok egy idáig ismeretlen részletet *Gyulay* Ferencznek 1703—4. évi kézirati magyar naplójából, mely jelenleg a cs. és kir. 51. gyalogezred tulajdona.

A Trient felől előnyomuló sereggel *Gyulay* Ferencz alvezredes 1703 szeptember 23-án Alából megindulván, a chiusai, vagy — a hogy ő írja — a csuzai szoroson keresztül velencei területre ért. Ez a szoros a tordai hasadékra és a szádélói völgyre emlékeztette. A chiusai vár leírása után a 138—139. oldalon így folytatja :

»Mentünk hálni ármádástól *Baton* nevű helyhez in territorio Venetorum, holott az faluban ben volt az Haub Quartely. *Solari* generális, ki volt kommandánsunk, szállott egy kastélyocskában, mely be volt kerítve kőfállal. Ez szép rezidencia volt, kinek felette nagy kőfállal kerített hosszú és széles kertje volt, úgy hogy már most szántóföldek vannak az nagy kőkertben. Az kertben igen szép czédrus, cziprus, fige, mondola, czitrom, narancs, pomagránát és mindenféle szép gyümölcsfák vannak. Azon nagy kőkerthen igen szép pisztrángos patak foly által ; ben a kertben tója gyalon, és vízi mesterségek s múlató

helyek igen szépek vannak benne. Az kert hármason van építve. Azmint az palotákból belé léptem, volt egy igen szép kis kert; fel volt töltve magosan, mely feljebb esett az több kerteknél, kiben mind virágok és éppen az palotáknak az ablakja alatt szép vízimesterségek voltak. Onnét azmint beljebb kellett menni, hat fog garádicson kellett alámenni. Ott volt más hasonló virágos kert; az is töltött kert volt, de alacsonyabb volt az másiknál. Ebben is szép vízimesterségek és szép státuák voltak. Abból ismét nyolcz fog garádicsok alábbmenvén, ott volt az feljebb deskribált nagy és szép s kővel kerített királyi kert, kiben mindenféle szép gyümölcsfák voltak; kin pisztrángos víz folyt által és szép halastó is volt benne, melyek most is megvannak, de az nagysága miatt már most kólálni (művelni) nem győzik, hanem nagy részét szántják és gabona terem benne.

Tudakozódván róla, micsoda nagy királyi kert volt ez, ott beszéllették, hogy bizonyosan ez az az kert, aholott Argerus lakott és ezen kertből ment volna el Argerus az tündérleány után bujdosni és így ment volt Erdélybe, az Feketevárosba. Melyet (ha igaz az Argerus históriája), magam is elhiszek, mert az ő históriájában így deskribálja az kertet, az mint én itt láttam ezen kertet és rezidenciát. Ha igaz, hogy ördögfiakra akadott útjában, kellett Tirolisban az *Niederdorf* körül való hegyeknek lenni, mert nagyobb s kösziklásabb havasokat nem láttam azoknál.

Másnap, szeptember 24-én, a had már Paronába (a hogy ő írja, *Baronéba*) ment s ott pihent meg.

Ez a tündérkert tehát Chiusa és Parona közt az Adige jobb partján és annak legnyugatibb kanyarulatában van, közel a Garda-tó déli részéhez. Nevét Gyulay Batonnak írja, de, mint a helynevek nagy részét, ezt is rosszul értette, mert igazi neve *Ponton*.¹ Gyulay képzelőereje nagyon élénk lehetett, mikor azt írta, hogy Argerus históriája éppen úgy írja le a kertet és a rezidenciát, a hogy ő itt látta, mert Gyergyainak Árgirusról írt históriájában mindezekről csak annyi áll, hogy Akléton királynak »A Tündérországbán volt kővára«, »Szép fénylő kővára országában vala.«

»Régi rakott kerte a királynak vala,
Mely szép termőfákkal ékesítve vala,
Drága szép folyóvíz kertében foly vala,
Melylyel szép kőkertje ékesítve vala.«

¹ Én a Baton nevet a legrészletesebb XVII—XVIII. századbeli s a modern térképeken sem találtam meg; nyilván azért nem, mert az csak elferdítése Pontonnak. 1781-ben Piskolti István is Olaszországban katonáskodva dolgozta fel a regét, melyet Dózsa Dániel átdolgozásában 1852-ben Kővári László is kiadott (Erdély régiségei, 21—44. lap).

Később még csak annyit mond a kertről, hogy a palota ablakai odanyíltak, de ezt körülbelül minden kertről el lehetne mondani; Argerus pedig azzal biztatta szerelmesét, hogy

»Emberi látástól mi semmit se féljünk,
Mert nagy magos kőkert vagyok mikörnyülünk,
Rezes kapu, akin reggel ki kell mennünk;
Mi bátorságosak a felől lehetünk.«

Fontosabb ennél, hogy *az ottani lakosok maguk beszélték*, hogy »bizonyosan ez az a kert, aholott Argerus lakott és ezen kertből ment volna el Argerus a tündérleány után bujdosni«. Baton-Pontonban tehát az Árgirus királyfiról és egy tündér szüzleányról szóló *historia helyhez kötött monda*, melyet a batoniak kétszáz esztendővel ezelőtt még ismertek s így a *monda eredetét főképpen ott, a Garda-tó délkeleti vidékén, Rivoli és Verona közt kellene nyomozni*. Követni kellene azt a példát, a mit 1703 szeptember 23-án az ottani lakosok adtak, mikor Gyulaytól viszont, mint erdélyi embertől, arról az erdélyi Feketevárosról tudakozódtak, a hová Argerus bujdosott a tündérleány után.

A velencei terület leírásában a 146—147. oldalon Gyulay alezredes még egyszer s majdnem ugyanazon szavakkal szól a dolgról, de némi újat is mond benne s azért a kutatók talán nem tekintik szószaporításnak, ha ideírom elbeszélését:

»Csúza és Vérona városa között van egy *Baton* nevű hely, mely is véronai provincia, mint erről 23. 7bris A. 1703. írtam. Ezen Batonban van egy kastély (mely kastély volt régen Argerusé, ha igaz az históriája Argerusnak.) Ez szép épületű és kerítésű kastély, melynek hármassal kertje volt és vagyon. Én, mivel nem kívülről mentem, hanem az palotából, ahonnet az urak szoktak bémenni és nem az nagy kapujáról, az ebédlő-palotából nyilván beléje egy ajtó, azmint beléptem az kertben, ott volt egy igen szép virágos kert, mely fel volt töltve magosan; ez feljebb esett az másik két kertnél; esett éppen az ablakok alatt, kiben igen szép vízimesterségek és mindenféle sok szép virágok voltak és szép mulatságra való helyek. Onnet azmint beljebb kellett menni, hat fog garádicson kellett alámenni. Ott volt más hasonló viragos kert. Az is töltött kert volt, de alacsonyabb volt az másiknál; ebben is sok szép vízimesterségek voltak.

Abból ismét nyolcz fog garádicsal alábbmenvén, ott volt egy igen nagy és királyi kert, mely kővel volt kerítve; által az kerten szép pisztrángos patak foly. Tója szép van és benne mindenféle szép eleven halak vannak; igen szép czedrus, cziprus, mindenféle fige, mandola, citrom, narancs, pomagranát és egy szóval mindenféle szép gyümölcsfák vannak benne. Mely oly nagy kert, hogy már most nem győzik kólálni, hanem egy részét gabonával vetették volt be, mikor én ott voltam.

Melyről *ott-létemben, hogy tudakozódtam*, micsoda épület

lehetett ez, hogy ily szép és nagy királyi kövel-kerített kert ez, kiben ilyen szép ráritások, statuák, sétálóhelyek, vízimesterségek vannak, kinek pisztrangos patakja is és halas tója ily szép van és az régi időben szebb lehetett, az mint meglátszik: *ott beszéllették az odavaló urak, hogy ez volt az az kert és rezidenczia, azhol Argerus lakott és ezen kertből ment volt el Argerus bujdosni az tündérleány után Erdélybe az Feketevárosba. És az ottlakosok ismét éntölem az Feketevárosról tudakozódtanak; kiknek megbeszéltem, hogy Pusztá- és Fejérvár van építve, az köveiből. Ezt én írtam csak pro curiositate le, minthogy itt akadtam az Argerus lakóhelyére Batonban, mely Velenczéhez tartozó véronai provinciában van.*»

Gyulay sehol sem említi, hogy Argirus, vagy — a hogy következetesen írja — Argerus királyfi mondáját Gyergyainak vagy másnak elbeszéléséből ismeri-e. Dézsi Lajos bebizonyította (Az elbeszélő költészet története, II. III. l.), hogy a XVII. században többször idézték Argerust s 1646-ban már annyira el volt terjedve, hogy nótául is felhasználták. 1664-ben a Murányi Vénusban Gyöngyössy is említi Argirus ördögeit; és Tofeus 1683-ban kifakad azok ellen, a kik szívesebben olvassák Argirus és mások históriáját, mint a bibliát. Misztótfalusi Kis Miklós kolozsvári könyvnyomtató 1698-ban védekezik azok ellen, a kik szemére lobbantották, hogy olyan apróságokat ad ki, mint pl. az Argirus históriája. Valószínű, hogy Gyulay Ferencz az ő kiadásából ismerte meg ezt a históriát, melyről azonban én sem írhatok többet, mint az Origines Hungaricaeben Otrokóczi Fóris Ferencz, hogy »ha kezeim közt volna az a vásári história, valami biztosabban mondhatnék róla.«

MÁRKI SÁNDOR.

* * *

Az Argirus népszerűségéhez pár újabb adattal járulok, melyről sem én, sem Csura Miklós, legújabb feldolgozója e kérdésnek, nem tettünk említést. Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága (1695.) című művének VI. részében a 10. versszak így hangzik:

Igy szegény Argirus, hogy sokat fárad,
Ördögnek közt is osztályt hagy már oda,
Kivánt kegyesével végtére marada
S ottan minden öröm szívére árada.

Az Argirus korára nézve ez adat nem döntő, mert már 1620-ból is kaptam adatot (Phil. Közl. 1912. II.).

A másik adatra Harsányi István kollegám hívta fel a figyelmemet.

Van Szemere Pálnak egy 1851-ben kiadott munkája: Dithiramb-Argyérus czímmel. Ez dalgyűjtemény s alig néhány példány van belőle már. A címét Argirustól vette.

Ennek említését sem Dézsinél, sem Csuránál nem találtam.

DR. GULYÁS JÓZSEF.